

“นโยบายและ ผลการดำเนินงานตาม โครงการปลูกสร้าง สวนป่าในประเทศไทย”*

อำนวยการ คอวนิช**

สวนป่าไม้เลี่ยนในสวนป่าแห่งหนึ่งของ อ.อ.ป.อาชูประมาณ 4 ปี

คำว่า “สวนป่า” เป็นคำไทยซึ่งรู้จักกันดีในวงการป่าไม้ของประเทศไทยมามากกว่า 50 ปีมาแล้ว คำๆ นี้แปลตรงตัวมาจากคำอังกฤษดั้งเดิมที่ใช้ว่า “Forest plantation” ซึ่งหมายถึงต้นไม้ป่าที่มนุษย์ปลูกขึ้นในเนื้อที่เล็กใหญ่เท่าที่พื้นที่จะอำนวยหรือตามที่จะมีกำลังสามารถปลูกได้ลักษณะการปลูกนั้นมีทั้งการปลูกเป็นกลุ่มเป็นแถวเป็นแนว เพื่อหวังประโยชน์จากต้นไม้ที่ปลูกนั้นทั้งในทางตรงและทางอ้อม เช่นเพื่อใช้ไม้ที่ปลูกเป็นวัตถุดิบในการอุตสาหกรรม เพื่อใช้ในการก่อสร้าง ใช้ทำฟืนเผาถ่าน ปลูกเป็นแนวกันลม ปลูกเพื่อป้องกันดินพัง ปลูกเพื่อ

* เอกสารประกอบคำบรรยายใน การสัมมนาเรื่อง “ผลกระทบจาก โครงการปลูกสร้างสวนป่าที่มีต่อสภาพทางเศรษฐกิจและประชากร” จัดโดยสมาคมนักวิจัยมหาวิทยาลัยไทย ณ โรงแรมไฮแอทเซ็นทรัลพลาซ่าลาดพร้าว กทม. วันที่ 21 ธันวาคม 2527

** ศาสตราจารย์, ดร., คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กทม.10900

รักษาดินน้ำลำธาร เป็นต้น ลักษณะของการปลูกสร้างสวนป่าจึงแตกต่างไปจากการปลูกสวนผลไม้ในร่องผลประโยชน์ที่จะได้รับเท่านั้น และในบางครั้งการปลูกสร้างสวนป่าก็ให้ผลประโยชน์เช่นเดียวกับการปลูกสวนผลไม้ด้วย ถ้าต้นไม้ที่นำมาปลูกให้ดอกผลที่ใช้เป็นสินค้าได้ และใช้ไม้เพื่อประโยชน์ในการก่อสร้างหรือประโยชน์อย่างอื่นพร้อม ๆ กันไป ต่อมาได้มีคำใหม่ ๆ คิดตามมาอีกหลายคำ เช่นคำว่า Man made forest, Artificial forest, Tree farm, Reforestation และ Afforestation เป็นต้น คำเหล่านี้มีความหมายไม่แตกต่างไปจากคำว่า Forest plantation อันเป็นคำดั้งเดิมมากนัก ส่วนความหมายในภาษาไทยคงใช้คำว่า “สวนป่า” กันอยู่ และเป็นคำกลาง ๆ ที่ยังคงใช้ได้ตลอดมา

ประเทศไทยเราได้เริ่มมีการปลูกสร้างสวนป่าเป็นสวนป่าไม้สักครั้งแรก ที่ป่าแม่ป่าน อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ เมื่อปี พ.ศ. 2449 ในสมัย มร. คับบลิว.เอฟ.ลอบด์ เป็นเจ้ากรมป่าไม้ การปลูกสร้างสวนป่า

ในครั้งนั้นได้ใช้ระบบ Taungya system ซึ่งเป็นการปลูกสร้างสวนป่าโดยอาศัยชาวไร่ที่ประเทศพม่าได้ดำเนินการได้ผลมาแล้วมาใช้ในเมืองไทยเป็นครั้งแรกด้วย คำว่า Taungya เป็นภาษาพม่ามีความหมายว่า การทำไร่บนภูเขา ซึ่งชาวไร่เลื่อนลอยของพม่าได้ฉวยพื้นที่ป่าไม้ลงทำไร่กันอย่างมากมาย

สภาพป่าไม้ที่ถูกทำลายโดยการทำไร่เลื่อนลอย ของราษฎร

ในเวลานั้น พนักงานป่าไม้ชั้นผู้น้อยของพม่าได้เสนอแนวทางแก้ไขโดยให้ชาวไร่เลื่อนลอยปลูกไม้สักในพื้นที่ที่ตนถางแล้วปลูกพืชของตนเองลงในช่องว่างระหว่างต้นสักที่ปลูก โดยทางการคิดค่าจ้าง

ปลูกต้นสักให้ ส่วนพืชผลที่ปลูกซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าวไร่เป็นของชาวไร่เอง ชาวไร่จะพอใจเพราะได้ถางป่าโดยไม่ผิดกฎหมาย รัฐบาลก็ได้สวนป่าเพิ่มขึ้น รัฐบาลอังกฤษซึ่งปกครองพม่าอยู่ในขณะนั้นได้นำแนวคิดนี้ไปทดลองปฏิบัติปรากฏว่าได้ผลเป็นที่พอใจและสามารถใช้แก้ปัญหาการ

ไม่มีที่ดินทำกินของราษฎรและการถางป่าทำไร่เลื่อนลอยลงไปได้มาก วิธีการนี้ได้เผยแพร่ไปทั่วโลก รวมทั้งได้เข้ามาใช้ปฏิบัติในประเทศไทยโดยเจ้ากรมป่าไม้ชาวอังกฤษเป็นครั้งแรกด้วย ระบบ Taungya

system เป็นระบบที่นำเอาการเกษตรเข้ามาผสมผสานกับการป่าไม้เป็นครั้งแรก และถือว่าเป็นวิธีการประนีประนอมกันระหว่างราษฎรผู้ต้องการที่ดินเพื่อการเกษตรกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ต้องการรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้และต้องการให้มีพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้น และต่อมาระบบนี้ได้ถูกเรียกเป็นภาษาสมัยใหม่ ว่าระบบ “วนเกษตร” หรือ Agro-forestry ซึ่งเมืองไทยเราได้เคยใช้ระบบนี้มานานกว่า 80 ปีมาแล้ว เพียงแต่ยังไม่มีการทำกันอย่างจริงจังและเป็นล่ำเป็นสันเท่านั้น และในขณะเดียวกันก็ทำให้เรานึกภาพออกว่าการถางป่าทำไร่เลื่อนลอยนั้นได้เป็นปัญหาหนักสำหรับประเทศไทยมากกว่า 80 ปีมาแล้วเช่นเดียวกัน เรื่องนี้ตามรายงานของ มร.สเลด พนักงานป่าไม้ชาวอังกฤษซึ่งสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขอตัวมาสำรวจสถานการณ์ป่าไม้ของประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2439 ก็ได้รายงานไว้ว่า ป่าไม้สักในภาคเหนือได้ถูกทำลายลงเพราะการทำไร่เลื่อนลอยเป็นอันมาก

จากหนังสือสถิติการป่า-

ไม้ของประเทศไทย 2526 จัดทำโดยกองแผนงาน กรมป่าไม้ ซึ่งเป็นสถิติการป่าไม้ฉบับล่าสุดได้แสดงว่า ได้มีการปลูกสร้างสวนป่าในประเทศไทยตั้งแต่ต้นมาจนถึงปี พ.ศ. 2526 เป็นจำนวนรวม 4,519.90 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,824,937.5 ไร่ ในจำนวนนี้เป็นการปลูกสร้างสวนป่าในภาคเหนือประมาณ 52.89% ภาคตะวันออก-เฉียงเหนือ 18.00% ภาคกลางและภาคตะวันออก 16.63% และภาคใต้ 12.48% เอกสารฉบับเดียวกันนี้ได้เสนอข้อมูลการสำรวจเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทยจากดาวเทียม Lanset 1,2,3 ว่าเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ.2504 มีอยู่ 273,628 ตารางกิโลเมตร หรือ 53.33% ของเนื้อที่ทั้งหมดของประเทศ และจากข้อมูลที่สำรวจครั้งสุดท้ายเมื่อปี พ.ศ. 2525 ปรากฏว่าเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศเหลืออยู่เพียง 156,000 ตารางกิโลเมตร หรือเพียง 30.52% ของเนื้อที่ประเทศ ซึ่งแสดงว่าในรอบ 21 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2504-2525) เนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทยได้ลดน้อยลงไปเป็นอัตราส่วนปีละ

1.086% ของเนื้อที่ประเทศ หรือประมาณปีละ 5,572.43 ตารางกิโลเมตร (3,482,768.0 ไร่) ซึ่งเป็นอัตราที่น่าตกใจและน่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง แต่ก็เป็นเรื่องที่น่ายินดีว่า จากคำปราศรัยของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์คนปัจจุบันได้กล่าวเมื่อวันเปิดประชุมทางวิชาการของกรมป่าไม้เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2527 นี้เองว่า อัตราการทำลายเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทยได้ลดลงเหลือในอัตรา 1 ล้านไร่เมื่อปี พ.ศ. 2526 อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบตัวเลขของเนื้อที่การปลูกสร้างสวนป่าตั้งแต่ต้นมา กับตัวเลขของเนื้อที่ป่าไม้ที่ลดลงไปเป็นรายปีแล้ว นับว่ายังห่างไกลกันมาก

เนื่องจากวิธีการสำรวจเนื้อที่ป่าไม้ของไทยได้อาศัยข้อมูลจากภาพถ่ายดาวเทียม “ซึ่งเห็นเฉพาะขอบเขตของพื้นที่ป่าไม้และพื้นที่กสิกรรมซึ่งแตกต่างกันอย่างชัดเจน ดาวเทียมนั้นไม่สามารถจะมองเห็นสภาพของการทำลายป่าไม้ภายในอาณาเขตป่าซึ่งเป็นรายละเอียดได้ ประกอบกับสถิติข้อมูลจากหนังสือสถิติการป่าไม้

ประเทศไทย 2528 ได้แสดงให้เห็นว่า เนื้อที่ถือครอง (Farm holding land) ของกสิกรในประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นในอัตราส่วนปีละประมาณ 1% ของเนื้อที่ประเทศ ซึ่งเป็นอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกันกับอัตราที่ลดลงของเนื้อที่ป่าไม้เป็นรายปี ฉะนั้น จึงสามารถจะอ้างอิงได้อย่างแน่ชัดว่า การลดลงของเนื้อที่ป่าไม้นั้นเกิดขึ้นจากการขยายตัวของพื้นที่การเกษตรเป็นประการสำคัญกว่าสาเหตุประการอื่น

เมื่อเราพอจะทราบถึงต้นเหตุของการสูญเสียเนื้อที่ป่าไม้ ว่าเกิดขึ้นจากการขยายตัวของพื้นที่กสิกรรมเป็นประการสำคัญ ในการศึกษาค้นคว้าเพื่อลดปัญหาดังกล่าวจึงควรมุ่งไปในทางเกษตรกรรม ซึ่งเป็นต้นเหตุของปัญหาเรื่องนี้ เมื่อเป็นปัญหาของเกษตรกรรมก็จะมีปัญหาในด้านสังคม ปัญหาด้านเศรษฐกิจ และปัญหาเกี่ยวกับนโยบายด้านเกษตรของประเทศเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ปัญหาในเรื่องราษฎรขาดแคลนที่ดินทำกิน ปัญหาในเรื่องอัตราเกิดของพลเมือง ปัญหาเรื่องความไม่รู้หนังสือของ

ราษฎรซึ่งเกี่ยวโยงไปถึงการรับรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับวิชาการเกษตรสมัยใหม่ที่จะช่วยเพิ่มผลผลิตต่อไป ปัญหาเกี่ยวกับการทำมาหากินของราษฎรในสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจปัจจุบัน และปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกันอีกมากมาย รวมทั้งปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการส่งเสริมพืชไร่ของรัฐบาลว่าสมควรจะจำกัดให้อยู่ในอัตราที่เหมาะสมหรือไม่ เพราะพืชไร่นั้นไม่ต้องการที่ดินถาวรซึ่งอาจจะเป็นการส่งเสริมให้มีการบุกรุกเนื้อที่ป่าไม้ด้วย

ประเทศไทยเราเป็นประเทศกสิกรรมจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ป่าไม้ไว้เพื่อควบคุมสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ให้อยู่ในความสมดุลกับการเกษตรของประเทศ มีผู้ถามกันมากกว่าในฐานะประเทศกสิกรรมอย่างประเทศไทยนั้นควรจะมีพื้นที่ป่าไม้เหลือไว้ในอัตราส่วนเท่าใด เกี่ยวกับเรื่องนี้ยังไม่พบเอกสารใด ๆ วางกฎเกณฑ์เอาไว้ เพียงแต่อ่านพบในเอกสารเกี่ยวกับประเทศอินโดนีเซียเล่มหนึ่งได้อ้างว่า ผู้เชี่ยวชาญชาวต่างชาติได้เคยกล่าวไว้ว่า ประเทศที่ถือการ

กสิกรรมอย่างประเทศอินโดนีเซีย^๕นั้นควรมีเนื้อที่ป่าไม้เหลือไว้อย่างน้อย 35% ของเนื้อที่ประเทศจึงจะเพียงพอที่จะควบคุมการหมุนเวียนของน้ำทั้งบนบก ได้ดิน และบนอากาศ ให้เพียงพอกับการประกอบอาชีพการเกษตรของพลเมืองได้ ในประเทศไทยเราได้มีการกล่าวอ้างกันหลายกระแสส่วนใหญ่มักจะกล่าวกันเพื่อหลีกเลี่ยงอัตราเสี่ยงจึงมักจะพูดกันว่า ประเทศไทยเรานั้นควรมีเนื้อที่ป่าไม้ไว้ราว 50% ของเนื้อที่ประเทศ จนถึงเมื่อปี พ.ศ. 2491 องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้ส่ง มร.จี.เอน.คานฮอฟ ผู้เชี่ยวชาญชาวดัตช์มาสำรวจและให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับกิจการป่าไม้ในประเทศไทย มร.คานฮอฟได้เสนอแนะว่า การป่าไม้ในประเทศไทยยังมิได้เป็นไปตามหลักวิชาการอย่างแท้จริง นอกจากนั้นยังขาดทั้งคนและงบประมาณ กับได้เสนอแนะให้มีการสงวนป่าไม้ไว้ให้ได้ 40% ของเนื้อที่ประเทศ โดยให้นำแผนที่ทางอากาศมาใช้ (หนังสือกรมป่าไม้ครบ-

รอบ 80 ปี) จึงนับว่าเป็นการเสนอแนะเกี่ยวกับเนื้อที่ป่าไม้เป็นทางการเป็นครั้งแรกทั้ง ๆ ที่เนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทยในขณะนั้นมีเหลืออยู่มากกว่า 53.33% ของเนื้อที่ประเทศ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2503 ได้มีหลักฐานเกี่ยวกับการกำหนดเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทยไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติระยะแรก (พ.ศ.2504-2509) ว่าให้กรมป่าไม้กำหนดเนื้อที่ป่าไม้ไว้ 156 ล้านไร่ (48.60% ของเนื้อที่ประเทศ) ถ้าหากพลเมืองเพิ่มขึ้นก็อาจลดลงได้เหลือ 125 ล้านไร่ (38.60% ของเนื้อที่ประเทศ) กรมป่าไม้จึงได้ยึดถือเนื้อที่ป่าไม้เป็นตัวเลขถ่วง ๆ 40% ของเนื้อที่ประเทศอยู่ตลอดมา อธิบดีกรมป่าไม้และรองอธิบดีกรมป่าไม้ปัจจุบันก็ได้กล่าวปราศรัยเกี่ยวกับการกำหนดเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทยไว้ 40% ในการประชุมครั้งสำคัญ ๆ หลายครั้ง การกำหนดเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทยไว้ 40% ของเนื้อที่ประเทศนั้น นับว่ามีเหตุผลพอสมควร เพราะเมื่อนำไปเทียบกับการกำหนดเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศ

อินโดนีเซียที่กำหนดไว้ 35% แล้ว ประเทศไทยพื้นดินมีความอุดมสมบูรณ์น้อยกว่า มีปริมาณน้ำฝนน้อยกว่าประเทศอินโดนีเซีย กวกรกำหนดเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทยไว้สูงกว่าของประเทศอินโดนีเซียจึงเป็นเหตุผลที่เหมาะสม อย่างไรก็ตามการกำหนดเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทยไว้ 40% เป็นการกำหนดเป้าหมายที่แน่นอนซึ่งมีความจำเป็นและสำคัญสำหรับการดำเนินการขั้นต่อไป เมื่อเราทราบเป้าหมายที่แน่นอนแล้ว เราก็ทราบว่าในปัจจุบันนี้มีเนื้อที่ป่าไม้เหลืออยู่เพียง 30.52% ของเนื้อที่ประเทศ เราจึงขาดเนื้อที่ป่าไม้จากเป้าหมายอยู่อีก 9.48% หรืออีกประมาณ 10% ของเนื้อที่ประเทศ ซึ่งแสดงว่าเราจะต้องฟื้นฟูเนื้อที่ป่าไม้ขึ้นอีกประมาณ 32.1 ล้านไร่ นับว่าเป็นงานที่หนักมากพอสมควร

สภาพของป่าไม้โดยทั่ว ๆ ไปนั้น ธรรมชาติได้กำหนดหน้าที่ไว้โดยกว้าง ๆ 2 ประการ ประการแรกได้แก่หน้าที่รักษาสภาพและควบคุมความสมดุลของสิ่งแวดล้อม และประการที่สองมีหน้าที่ตอบ

สนองให้คุณค่าในทางเศรษฐกิจแก่ประชาชาติและผู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการบริหารงานป่าไม้ที่ถูกต้องจึงควรจะให้ป่าไม้ได้ทำหน้าที่โดยครบถ้วนตามที่ธรรมชาติได้สร้างสรรค์ไว้ให้ในประเทศไทยเราการใช้พื้นที่ป่าไม้ที่แล้ว ๆ มาได้หนักไปในทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าทางด้านหน้าที่ควบคุมสิ่งแวดล้อม ฉะนั้นในการดำเนินการขั้นต่อไปจึงควรจะได้แบ่งสรรส่วนสัดในการบริการหน้าที่ของป่าไม้ให้ชัดเจน ซึ่งก็ได้มีการประกาศโดยกรมป่าไม้แล้วว่า จากการกำหนดเนื้อที่ป่าไม้ไว้ 40% ของเนื้อที่ประเทศนั้นจะแบ่งให้เป็นป่าอนุรักษ์เสีย 20% และป่าเศรษฐกิจ 20% คือแบ่งกันคนละครึ่ง ป่าอนุรักษ์นั้นได้แก่ป่าที่ทำหน้าที่รักษาดินน้ำลำธาร อุทยานแห่งชาติ เขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า ซึ่งอำนวยประโยชน์เป็นส่วนรวมให้แก่คนทุกคนในชาติ ในด้านการรักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อม ส่วนที่เหลืออีกครั้งหนึ่งหรือ 20% นั้น กำหนดให้เป็นป่าเศรษฐกิจอันก่อให้เกิดรายได้ต่อประชาชาติสร้างความเจริญให้แก่ประเทศ

ป่าอนุรักษ์หรือบริเวณป่าต้นน้ำถ้ำธาร
อุทยานแห่งชาติเขาสกวนพันธุสัตว์ป่าจะต้องคงอยู่ 20% ของเนื้อที่ประเทศ

ในด้านอุตสาหกรรม ให้มีการ
จ้างแรงงานในประเทศ และ
ในขณะเดียวกันป่าเศรษฐกิจ
นี้ก็จะทำหน้าที่ช่วยเหลือในด้าน
ควบคุมสิ่งแวดล้อมไปด้วยใน
เมื่อมันยังไม่ถูกใช้ประโยชน์
หรือเมื่อปลูกมันขึ้นมาใหม่
การแบ่งพื้นที่ป่าไม้ออกเป็น
2 ประเภทเช่นนี้จะทำให้การ
ปฏิบัติงานสะดวกขึ้น และแบ่ง
หน้าที่ของการปฏิบัติงานได้

ชัดเจน กล่าวคือ ป่าอนุรักษ์
ควรเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะรักษา
และสร้างเสริมป่าประเภทนี้
ให้มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อทำ
หน้าที่อำนวยประโยชน์ให้แก่
คนในชาติเป็นส่วนรวม ส่วน
ป่าเศรษฐกิจนั้นควรมอบหมาย
ให้เป็นหน้าที่ของประชาชน
ผู้ได้รับประโยชน์จากป่าเป็น
ผู้บำรุงรักษาและสร้างเสริม
ขึ้นให้อำนวยประโยชน์ได้ยืดยาว

เยื่อตลอดไป มีข้อเท็จจริงอยู่
ว่า ต้นไม้นั้นไม่ว่ารัฐหรือราษฎร
ปลูกขึ้นย่อมก่อให้เกิดประโยชน์
ในด้านรักษาความสมดุลต่อ
สิ่งแวดล้อมและก่อให้เกิดประ-
โยชน์ในด้านเศรษฐกิจด้วยกัน
ทั้งสิ้น ราษฎรอาจจะเข้ามา
มีบทบาทช่วยเหลือรัฐในด้าน
สร้างเสริมป่าไม้ในรูปของป่า
เอกชน ป่าชุมชน และป่าของ
องค์กรต่าง ๆ ซึ่งก็เป็นวิธี
การที่ต่างประเทศใช้ได้ผลมา
แล้ว ถ้าเอกชนเข้ามามีบทบาท
ร่วมด้วยรัฐก็จะทุ่นค่าใช้จ่าย
ในการปลูกป่าและรักษาป่าไม้
ไปได้มาก เท่าที่เป็นมานั้น
ป่าไม้ในอดีตของไทยประชาชน
ไม่มีโอกาสได้เข้าร่วมมากนัก
ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะเรามีกฎ-
หมายกำหนดไว้ว่าป่าไม้ทั้งหมด
เป็นของรัฐ รัฐจึงต้องมีหน้าที่
เข้าดำเนินการป้องกันและรักษา
รวมทั้งการส่งเสริมแต่เพียง
ผู้เดียว จนเกิดความเคยชินว่า
เจ้าหน้าที่ของรัฐเท่านั้นที่ปลูก
เป็น นอกจากนั้นในปัจจุบัน
เรายังมีกฎหมาย ระเบียบ และ
ข้อบังคับที่เป็นอุปสรรคในการ
ขยายตัวของป่าเอกชนอยู่อีกมาก
นอกจากนั้นรัฐยังขาดสิ่งจูงใจ
ที่จะส่งเสริมให้เอกชนปลูก

ขึ้น ประชาชนเองก็ขาดความ
มั่นใจในสิทธิเกี่ยวกับต้นไม้ที่
ตนปลูก จึงทำให้ขาดความสำนึก
ในการเป็นเจ้าของ เพราะความ
สำนึกในการเป็นเจ้าของนั้นจะ
เชื่อมโยงไปถึงการดูแลเอาใจใส่
ให้ต้นไม้ที่ปลูกมีความเจริญ
งอกงามขึ้น ประชาชนยังขาด
กฎหมาย และรับรองสิทธิใน
การปลูกสร้างสวนป่า ยังขาด

ก็ต้องการรักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้
กับต้องการเพิ่มเนื้อที่ป่าไม้ให้
มากขึ้นเพื่อให้ถึงเป้าหมายที่
กำหนด ทั้งสองประการนี้ควร
หันหน้าเข้าหากันและหาวิธีที่
จะมาพบกันครึ่งทางให้ได้ คือ
ให้ทั้งสองฝ่ายต่างก็ได้รับประ-
โยชน์พอสมควร เช่น เกษตรกร
ก็มีที่ดินทำกิน รัฐก็ได้เนื้อที่
ป่าไม้เพิ่มขึ้นพร้อม ๆ กันไป

ถึงการปลูกพืชควบในระหว่าง
ช่องว่างของต้นไม้ป่าที่ปลูก
การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงปลา
ในสวนป่า และอื่น ๆ ควบคู่
ไปกับการจัดระบบให้ราษฎร
อยู่กับที่ไม่เคลื่อนย้ายร่อนเร่
ต่อไป โดยจัดให้มีหมู่บ้านป่าไม้
หรือระบบอื่น ๆ ที่คล้ายคลึง
กัน พร้อมกันนั้นก็จัดให้ราษฎร
มีรายได้ที่เกิดจากการใช้ป่า

สวนป่าสัก อายุปีเศษ ที่สวนป่าแม่สรอย จ.แพร่
ซึ่งเดิม ป่าเขาที่อุดมสมบูรณ์บริเวณนี้ถูกราษฎรบุกรุกแผ้วถางทำลายลงจนกลายเป็นดินดุกรัง

ความมั่นใจในด้านการตลาด
อันมีความจำเป็นที่รัฐบาลจะ
ต้องส่งเสริมอุตสาหกรรมขึ้นมา
รองรับ ไม้ที่ปลูกเป็นวัตถุดิบ
ในด้านข้อเท็จจริงที่ว่า
ราษฎรต้องการที่ดินทำกินจึง
เข้าบุกรุกเนื้อที่ป่าไม้ และใน
ขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ระบบวนเกษตรหรือ Agro-
forestry ดูจะเป็นเครื่องมือที่
ใช้การได้ดีในการที่จะใช้แก้
ปัญหานี้ เพราะระบบวนเกษตร
สามารถดัดแปลงให้เข้ากับ
ความต้องการของราษฎรและเข้ากับ
สภาพต่าง ๆ ของท้องถิ่นได้
เช่นระบบวนเกษตรอาจจะรวม

ไม้เป็นแกนกลาง สิ่งเหล่านี้
จะต้องอาศัยเจ้าหน้าที่จากหลาย
ฝ่ายช่วยกันทำช่วยกันคิด เพราะ
การแก้ปัญหาเรื่องป่าไม้นั้น
เป็นปัญหาด้านสังคม เป็นปัญหา
ส่วนรวมของชาติ จะปล่อยให้
เป็นหน้าที่ของกรมป่าไม้เข้า
แก้ไขแต่เพียงฝ่ายเดียวนั้นจะ

ประสบผลสำเร็จได้ยาก โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ป่าไม้นั้นจะต้องเปลี่ยนทัศนคติจากการเป็นตำรวจจับผู้ร้ายมาเป็นนักพัฒนาชนบทโดยใช้กิจการป่าไม้เป็นแกนนำ ช่วยจัดระบบสังคมของราษฎรที่ทำมาหากินอยู่ในป่าให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น จัดให้มีการพัฒนาขั้นพื้นฐาน (Infrastructure) จัดให้มีอาชีพเพื่อเสริมรายได้ปกติของราษฎรด้วยการป่าไม้ แนวคิดใหม่นี้เรียกว่า “วนศาสตร์ชุมชน” หรือ “Social Forestry” บางทีก็เรียกกันว่า “Community Forestry” อันจะทำให้ความขัดแย้งและกระทบกระทั่งระหว่างพนักงานเจ้าหน้าที่กับราษฎรผู้ยึดครองพื้นที่ป่าไม้น้อยลง

สวนป่าสักอายุ 3 ปี ที่สวนป่าแม่จาง จ.ลำปาง

พันธุ์ไม้ที่ปลูกเป็นสวนป่าในประเทศไทยนั้นพอจะจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท ประเภทแรกคือพันธุ์ไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจดั้งเดิมของไทย ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นไม้โตช้า แต่ก็มีคุณค่าในทางใช้สอยสูง มีราคาแพง เช่น ไม้สัก แดง ประดู่ ยางนา มะค่าโมง เป็นต้น ไม้ประเภทนี้จะใช้เวลาปลูกนานกว่า 30 ปีขึ้นไป เอกชนจึงมักไม่ใคร่จะสนใจในการ

ปลูกไม้ประเภทนี้ เพราะต้องใช้เวลานานกว่าจะได้ผลตอบแทนคืนมา แต่ไม้จำพวกนี้ก็เป็นไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจสูงและเป็นไม้ที่สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทยมาในอดีต รัฐและรัฐวิสาหกิจจึงควรรับหน้าที่ในการปลูกไม้ประเภทนี้ไป การใช้เวลานานในการปลูกไม้ประเภทนี้จะเกิดประโยชน์

มากขึ้นเมื่ออนุญาตให้ราษฎรได้ใช้ช่องว่างระหว่างต้นไม้เพื่อปลูกพืชกสิกรรม เพราะรอบหมุนเวียน (Rotation) ของการตัดต้นไม้ชนิดนี้ไปขายต้องใช้เวลานาน ดินมีโอกาสดำเนินได้เต็มที่และมีความสมบูรณ์อย่างเพียงพอเมื่อถึงเวลาเวียนกลับมาปลูกต้นไม้และพืชควบใหม่ ไม้ประเภทที่สองเป็นไม้

โตเร็วใช้ระยะเวลาปลูกระหว่าง 5-15 ปี แล้วแต่วัตถุประสงค์ของการใช้ไม้นั้น ไม้ประเภทนี้ให้ผลในทางตัวเงินต่ำกว่าไม้ประเภทแรก แต่ก็ให้ผลตอบแทนเร็วกว่า ไม้ประเภทนี้ส่วนใหญ่จะเป็นไม้ต่างประเทศ เหมาะที่จะใช้ปลูกเพื่อสนองความต้องการโดยรีบด่วนของราษฎรและนักอุตสาหกรรม และให้ผลในด้านจิตวิทยาสูง ทำให้ราษฎรสามารถเห็นผลได้ภายในระยะเวลาอันสั้น ไม้โตเร็วที่นำมาปลูกควรเลือกชนิดให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นและสภาพของดินฟ้าอากาศ และควรเป็นไม้ที่แตกหน่อได้ดีหลาย ๆ ครั้ง จะได้ไม่ต้องเสียเวลาปลูกบ่อย ๆ การปลูกต้นไม้ไว้นาน ๆ จะช่วยให้พื้นดินมีระยะเวลาปรับตัวนานขึ้น ในการปลูกสวนป่าไม้โตเร็วนั้นเมื่อสภาพดินได้รับการปรับตัวพอจะปลูกไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจได้ ก็ควรจะปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจสูงแทรกลงไปเพื่อจะได้เอาไว้ใช้สอยหรือเพื่อนำไปจำหน่ายในราคาที่สูงขึ้นในเวลาข้างหน้า ในการปลูกไม้โตเร็ว นั้น อาจจะทำให้ราษฎรปลูกพืชควบได้โดยการจัดระยะปลูก

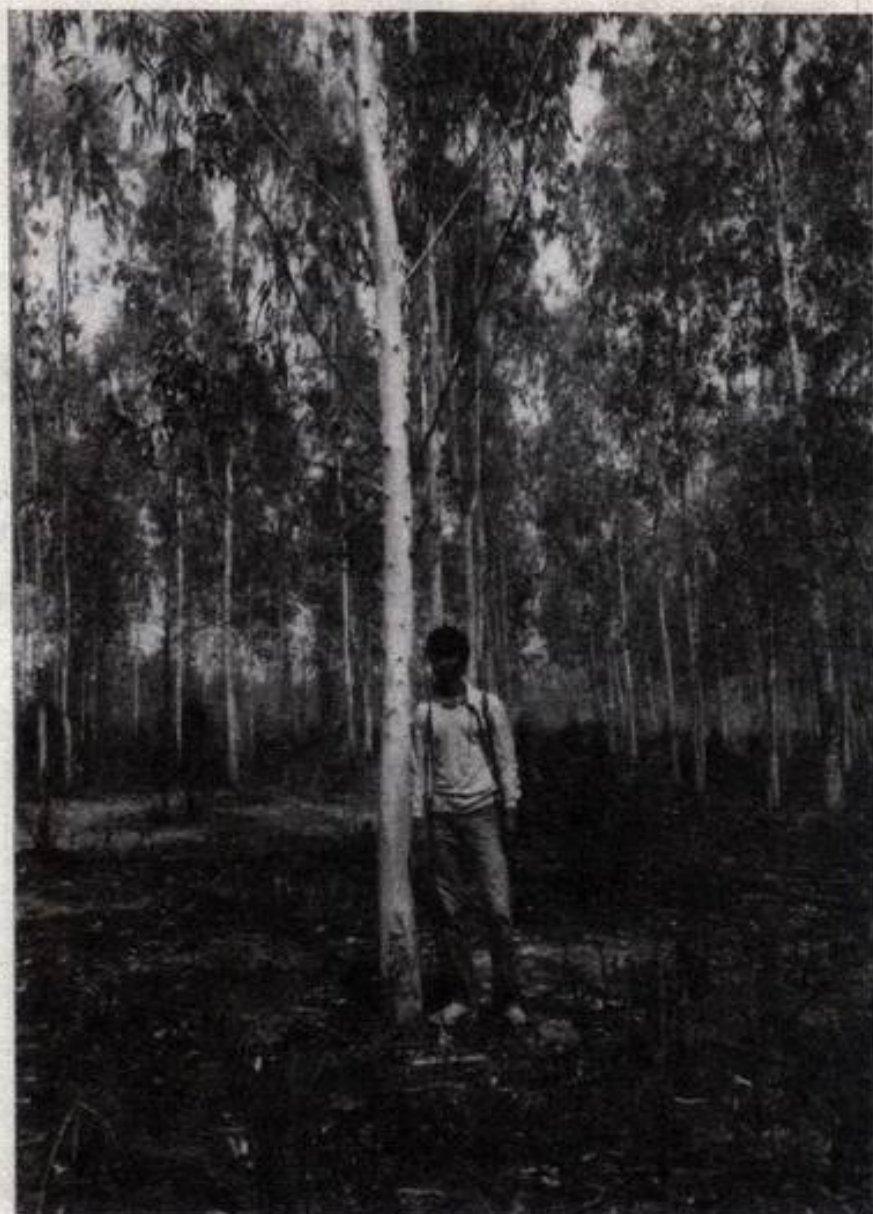
และวางทิศทางของแถวปลูกให้เหมาะสม เพื่อมิให้ต้นไม้ที่ปลูกไปบดบังพืชควบของราษฎร

ป่าเอกชนและป่าชุมชนเป็นความหวังใหม่ของประเทศไทยที่จะให้เอกชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างเสริมสภาพป่าไม้ของประเทศให้บรรลุเป้าหมายเร็วยิ่งขึ้น ป่าเอกชนนั้นจะเกิดขึ้นได้โดยการมีโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นรองรับ และการมีตลาดที่แน่นอน หรืออาจจะกล่าวในทางกลับกันได้ว่าการส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ใช้ไม้เป็นวัตถุดิบในท้องถิ่น ป่าเอกชนก็จะเกิดขึ้นเองจากการลงทุนของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมนั้น เพราะผู้ประกอบการอุตสาหกรรมสามารถควบคุมคุณภาพชนิดไม้ที่ต้องการ และควบคุมปริมาณวัตถุดิบได้มากกว่าการพึ่งวัตถุดิบจากป่าธรรมชาติ สำหรับป่าชุมชนนั้นอาจเกิดขึ้นได้จากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จากกลุ่มพลังต่าง ๆ เช่น กรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล อำเภอ จังหวัด กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มอนุรักษ์ ฯลฯ ทั้งนี้โดยการเสนอแนะและชี้ชวนจากเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง

การสร้างป่าชุมชนอาจจะสร้างขึ้นจากความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic needs) ของราษฎรในท้องถิ่นนั้น เช่นชาวบ้านต้องการพื้นที่สำหรับหุงต้ม ต้องการสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ต้องการปลูกต้นไม้เป็นแนวกันลม ปลูกต้นไม้ริมอ่างเก็บน้ำ ปลูกต้นไม้ริมถนน เป็นต้น ข้อสำคัญของการสร้างป่าชุมชนก็คือจะต้องเปิดโอกาสให้ราษฎรได้ใช้ประโยชน์จากต้นไม้ที่เขาปลูก และต้องสร้างภาพพจน์ให้เห็นว่าป่าชุมชนนั้นสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ของชุมชนซึ่งเขามีส่วนได้รับประโยชน์ด้วย ในประเทศญี่ปุ่นและอีกหลายประเทศได้สร้างสิ่งจูงใจให้เอกชนปลูกป่าขึ้นหลายประการ อาทิเช่น งดเก็บภาษีที่ดินที่ปลูกป่า งดเก็บภาษีต้นไม้ที่ปลูก ตั้งกองทุนปลูกป่าโดยการให้กู้ระยะยาว ดอกเบี้ยต่ำ ช่วยออกค่าใช้จ่ายในการปลูกสร้างสวนป่าให้บางส่วน ยกเว้นภาษีรายได้จากการเสียเงินค่าใช้จ่ายในการปลูกสร้างสวนป่าโดยถือว่าเป็นเงินบริจาคการกุศล ออกกฎหมายคุ้มครองสิทธิป่าเอกชน กำหนดให้มีการประกันภัยสวนป่าเนื่องจากเห็นว่าการปลูก

สร้างสวนป่านั้นต้องใช้เวลานานซึ่งอาจจะเกิดภัยธรรมชาติรบกวน เช่น ไฟไหม้ ความผันแปรของดินฟ้าอากาศ แมลงระบาด เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการกำหนดสิ่งจูงใจให้มีการปลูกสร้างสวนป่าโดยเอกชนนั้นไม่เป็นการเสียเปล่า เพราะรัฐบาลไม่ต้องลงทุนในการปลูกสร้างสวนป่า ราษฎรมีงานทำ มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้น และผลพลอยได้ที่สำคัญก็คือการรักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อมที่สวนป่าอำนวยให้ ดังนั้นทุกประเทศที่เจริญแล้วจะมีป่าของเอกชนมากกว่าของรัฐบาล และรัฐถือว่าป่าไม้ที่สร้างขึ้นนั้นไม่ว่าจะเป็นป่าของรัฐหรือป่าของเอกชนต่างก็เป็นป่าไม้ของชาติซึ่งให้ผลในด้านเศรษฐกิจและรักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อมเหมือนกัน

ไม้โตเร็วที่นิยมปลูกกันมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยนั้นได้แก่ *Eucalyptus camaldulensis* เพราะสามารถปลูกได้และเจริญเติบโตได้ดีในสภาพดินทรายซึ่งต้นไม้อื่นรวมทั้งพันธุ์ไม้พื้นเมืองไม่อาจจะเจริญเติบโตได้ ต้นไม้ชนิดนี้สามารถขึ้นได้ทั้งในพื้นที่

สวนป่าไม้ ยูคาลิปตัส อายุ 4½ ปี แปลงปี 2523 ของสวนป่าองค์พระ จ.สุพรรณบุรี

ดินเปรี้ยว ดินเค็ม ดินลูกรัง แม้กระทั่งพื้นดินในทุ่งกุลาร้องไห้ซึ่งไม่เคยมีต้นไม้ขึ้นรอดอยู่ได้ ไม้ชนิดนี้โตเร็วมากใช้เวลาปลูกไม่เกิน 5 ปี ก็ตัดออกมาใช้การได้ เหมาะสำหรับปลูกทำฟืนเพราะมีกำลังแตกหน่อดีและแตกหน่อได้หลายครั้ง เนื้อไม้แข็งพอสมควร ใช้ในการก่อสร้างและใช้ทำเครื่องมือกลกรรมได้ นอก

จากนั้นต้นไม้ชนิดนี้ยังให้ผลในด้านจิตวิทยาสูง เพราะโตเร็วทันอกทันใจและปลูกขึ้นในพื้นที่ดินเกือบทุกประเภท ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่หายากมาก มีหลายท่านวิตกกังวลว่าต้นไม้ชนิดนี้เป็นต้นไม้ที่กินน้ำมากและเป็นต้นไม้โตเร็วซึ่งอาจจะดูดเอาน้ำในดินมาใช้เสียหมด แต่ก็มีเอกสารหลายฉบับยืนยันว่าต้นไม้ชนิดนี้มีได้กินน้ำมาก

ไปกว่าดินไม้ชนิดอื่น จากคุณสมบัติโตเร็วของมันประกอบกับคุณสมบัติในเรื่องความสามารถที่จะขึ้นได้ในพื้นที่ดินทรายเกือบทุกประเภท การปลูกต้นไม้ชนิดนี้น่าจะให้ผลในทางบวกมากกว่าในทางลบ เพราะต้นไม้ที่ขึ้นได้นั้นจะช่วยคลุมดิน ช่วยรักษาความชื้นในดิน ช่วยปรับปรุงดินให้ดีขึ้นจากน้ำและแร่ธาตุที่มันสามารถดูดขึ้นมาใช้ได้มันก็นำมาสร้างลำต้นกิ่งใบให้มนุษย์ได้ใช้ทำฟืน ได้ใช้ในการก่อสร้าง ช่วยสร้างงานในชนบทและเกิดวงจรในทางเศรษฐกิจอีกมากมายดีกว่าที่จะปล่อยให้ที่ดินว่างเปล่าไม่มีต้นไม้ปกคลุม ความชื้นในดินก็จะระเหยไปทุกวัน ผลที่สุดแผ่นดินผืนนั้นก็ว่างเปล่าไม่เกิดประโยชน์ ไม้ชนิดนี้จึงนับว่าเป็นต้นไม้ที่สามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ดีมากชนิดหนึ่ง เมื่อพื้นดินถูกปรับสภาพให้ดีขึ้นแล้ว ก็ควรปลูกต้นไม้พื้นเมืองที่มีค่าทางเศรษฐกิจหรือปลูกพืชอื่นตามไป พื้นดินที่เคยถูกทิ้งให้รกร้างว่างเปล่าก็จะกลายเป็นที่ดินที่มีประโยชน์ขึ้นมา

จุดอ่อนของการปลูกสร้างสวนป่าของรัฐบาลก็คือ การ

ได้รับงบประมาณค่าใช้จ่ายในการปลูกค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายในการปลูกสร้างสวนป่าของเอกชนและรัฐวิสาหกิจแล้ว ค่าใช้จ่ายที่รัฐได้รับค่อนข้างจะน้อยกว่าค่าใช้จ่ายของเอกชน และรัฐวิสาหกิจราว 2 1/2-3 เท่า ดังนั้นการบำรุงรักษาต้นไม้ที่ปลูกแล้วของรัฐจึงไม่ดีเท่าที่ควร อีกประการหนึ่งรัฐบาลมักจะปลูกป่าเป็นหย่อมเล็กหย่อมน้อย เพราะจะต้องแบ่งงบประมาณไปยังหน่วยงานหลายหน่วยในส่วนภูมิภาค ทำให้สวนป่าที่ปลูกมีขนาดเล็กขาดแผนการที่แน่นอน เพราะงบประมาณที่ได้ไม่เป็นการต่อเนื่องกัน บางปีก็ได้มาก บางปีก็ได้น้อย หรือบางปีก็ไม่ได้เลย การปลูกป่าเป็นหย่อมเล็กหย่อมน้อยนี้ทำให้ยากแก่การ

เอกสารอ้างอิง

1. หนังสือที่ระลึกวันสถาปนากรมป่าไม้ครบรอบ 80 ปี 18 กันยายน 2519 323 หน้า
2. สถิติการป่าไม้ของประเทศไทย 2526 กองแผนงาน กรมป่าไม้ 49 หน้า
3. อำนวย คอวนิช ป่าไม้กับการพัฒนาชนบท 2525 250 หน้า สมาคมป่าไม้แห่งประเทศไทย
4. อำนวย คอวนิช ไม้โตเร็วกับแนวคิดในการปลูกสร้างสวนป่าในประเทศไทย 2525 สมาคมป่าไม้แห่งประเทศไทย 240 หน้า
5. อำนวย คอวนิช แนวทางการพัฒนาป่าเอกชน-ป่าชุมชนในประเทศไทย 2527 สมาคมป่าไม้แห่งประเทศไทย 248 หน้า

ดูแลรักษา เพราะพื้นที่ที่จะดูแลรักษาอยู่กระจัดกระจายกัน มีค่าใช้จ่ายสูง ดูแลไม่ทั่วถึง สวนป่าของรัฐบาลบางแห่งจึงถูกราษฎรบุกรุกเอาเป็นที่ดินทำกินไปหลายราย การปลูกป่าเป็นหย่อมเล็กหย่อมน้อยนั้นนอกจากจะไม่เกิดผลในด้านการประชาสัมพันธ์แล้ว ยังก่อให้เกิดความยุ่งยากในการวางแผนที่จะใช้ไม้ที่ปลูกเพื่อเป็นวัตถุดิบในโรงงานอุตสาหกรรมด้วย ในปี พ.ศ. 2528 นี้ รัฐได้ตั้งเป้าหมายว่าจะปลูกสร้างสวนป่าในส่วนของรัฐเอง 150,000 ไร่ จะให้เอกชนรวมทั้งรัฐวิสาหกิจปลูกอีก 800,000 ไร่ ถ้าการปลูกสร้างสวนป่าอยู่ในอัตรานี้ เราก็จะต้องใช้เวลามากกว่า 60 ปีจึงบรรลุเป้าหมาย